

РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ В УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Слободянюк Н. А.

*Студентка факультету математики,
фізики, комп'ютерних наук і технологій
Науковий керівник – доц. Холковська І. Л.*

У сучасній психології виділилося кілька різних підходів до розуміння феномену емпатії. В даний час дослідники не прийшли до єдиного розуміння цього явища. Визначення емпатії досить різноманітні і залежать від тієї прикладної сфери, в якій працює кожен автор, а також від методу, яким фіксуються емпатичні реакції.

Актуальність вивчення емпатії і її розвитку в підлітковому віці обумовлена, по-перше, тим, що, емпатія в більшості досліджень розглядається як умова, необхідна для успішного здійснення процесу міжособистісної взаємодії, а по-друге, тим, що емпатія як психічне особистісне утворення в період пубертата і надалі є стимулятором просоціальної поведінки й альтруїзму. Саме в підлітковому віці починають вперше виявлятися індивідуальні особливості емпатії і уявлень про неї.

Тема емпатії викликає все більший інтерес дослідників не тільки в силу свого особливого, міждисциплінарного положення, але і через високу практичну значущість для життєдіяльності людини, колективу, суспільства. Причому, з одного боку, вона вивчається вченими-теоретиками абсолютно різних напрямів – психологами, соціологами, психіатрами, а з іншого боку, – розробляється практиками – співробітниками психологічних центрів, фахівцями, чия професія передбачає спілкування з людьми, різного роду консультантами.

Поняття «емпатія» виникло досить пізно, на початку ХХ століття. Емпатія (від грец. *Empatheia* «співпереживання») – здатність людини до паралельного переживання тих емоцій, які виникають в іншій людини в процесі спілкування [1].

Нині в психології відсутнє загальноприйняте уявлення про емпатії. Серед дослідників [1; 2; 3] спостерігаються значні розбіжності в трактуваннях і інтерпретаціях цього поняття. Тому виникає необхідність аналізу та систематизації існуючих підходів до визначення емпатії, опису її структури та механізмів формування.

Традиційно проблеми, пов'язані з емпатією, були об'єктом вивчення філософських дисциплін – етики та естетики. Терміном «емпатія» Е. Тітченер переклав німецьке слово «*Einfuhlung*» – «співпереживати», яким в естетиці описувався процес розуміння творів мистецтва, об'єктів природи, схильність спостерігача до ототожнення себе з піднаглядним предметом, що є причиною переживання прекрасного. В етиці близьким до поняття емпатії було поняття симпатії. А. Сміт, Г. Спенсер, А. Шопенгауер, М. Шелер потрактовували емпатію як розуміння, чуйність і емоційну співучасть.

У теперішній час найбільш загальним і найбільш визнаним визначенням емпатії є те, що наведене в психологічному словнику. Емпатія – це емоційна чутливість людини щодо переживань іншого, різновид соціальних (моральних) емоцій. Емпатія як емоційний відгук здійснюється в елементарних (рефлекторних) та в вищих особистісних формах (співчуття, співпереживання)[3].

Т. Ансимова виокремлює два види емпатії: співчуття і співпереживання. Співпереживання – це переживання суб'єктом тих же почуттів, які відчуває інший, через ототожнення з ним. Співчуття – переживання суб'єктом з приводу почуттів іншого, інших, відмінних почуттів.

Емпатія – це форма раціонально-емоційно-інтуїтивного відображення іншої людини, яка дозволяє подолати психологічні захисти і збагнути причини і наслідки самовиявів – властивостей, станів, реакцій – з метою прогнозування та адекватного впливу на поведінку партнера зі спілкування [2].

Можна виокремити кілька напрямів у формулюванні визначень емпатії:

- знання про внутрішній стан, думки і почуття іншої людини;
- переживання емоційного стану, в якому знаходиться інший;
- активність щодо реконструкції почуттів іншої людини за допомогою уваги;
- роздуми про те, як людина повіла би себе на місці іншого (прийняття ролі);
- засмучення у відповідь на страждання іншої людини;
- орієнтована на іншу людину емоційна реакція, відповідна поданням суб'єкта про благополуччя іншого та ін.

Психологи кінця ХІХ століття розглядали «симпатію» як первинну емоцію, на основі якої розвиваються соціальні почуття. Так, Т. Рибо, описуючи феномен симпатії, поділяє його на два рівні. На нижчому, психофізіологічному рівні, – це синергія (наслідування рухових прагнень), а на більш високому – як синестезія («узгодженість почуттів, переживань, що викликають подібні вчинки»). Т. Рибо зазначає складний характер перебігу емпатичних процесів, які не завжди супроводжуються альтруїстичним актом. Часто, коли люди бачать переживання інших, прагнуть позбавити себе від страждань і не хочуть приходити на допомогу [3].

Прояв емпатії спостерігається вже на перших етапах онтогенезу: поведінка немовляти, що, наприклад, розплакалося у відповідь на сильний плач «товариша», що лежить поруч, демонструє один з перших видів емпатійного реагування – недиференційований, коли дитина по суті ще не здатна відокремити свій емоційний стан від емоційного стану іншого. Доведено, що емпатичні здібності зростають зі збільшенням життєвого досвіду.

Емпатичні здібності – це соціально-психологічна властивість особистості, яка формується в процесі взаємодії людей, впливаючи на успішність спілкування, на діапазон труднощів, пережитих людиною. Емпатія як важлива складова особистості має гендерні особливості, як біологічну, так і соціокультурну детермінацію і можливість розвитку. Емпатія сприяє розвитку міжособистісних відносин і стабілізує їх, дозволяє надавати підтримку партнерові не тільки в звичайних, але і в важких екстремальних умовах, коли він особливо її потребує. Особливо ці якості співвідносяться з вимогами професійної та особистісної компетенції професій сфери «людина-людина», до яких належить професія психолога.

Проблема емпатії, провідної соціальної емоції, як проблема співпереживання, співчуття і сприяння іншій особистості набуває особливої актуальності в зв'язку з загальними тенденціями психології сучасності. Численні дослідження свідчать про те, що вона необхідна для повноцінного особистісного розвитку, нормального становлення міжособистісних відносин. Розвиток емпатії – одна з

найважливіших сторін формування особистості, що забезпечує моральний розвиток (Л. Божович, А. Кошелева, Я. Неверович та ін.).

Емпатія також визначається як особливий спосіб розуміння іншої людини. Тільки тут мається на увазі не раціональне осмислення проблем іншої людини, а, скоріше, прагнення емоційно відгукнутися на її проблеми. Емпатія є афективним «розумінням». При емпатії приймається до уваги лінія поведінки партнера, суб'єкт ставиться до нього зі співчуттям, але міжособистісні відносини з ним будуються, виходячи зі стратегії своєї лінії поведінки. Емоційна її природа проявляється саме в тому, що ситуація партнера зі спілкування, не так «продумується», скільки «відчувається». Тому підлітки з розвинутою здатністю до емпатії скоріше зможуть порозумітися при спілкуванні [1].

Однак повідомлення про розуміння не обов'язково передбачає висловлювання за допомогою слів. Маючи достатньо часу, люди можуть створити те, що називають «емпатійними відносинами», в яких розуміння повідомляється за допомогою безлічі різноманітних, іноді ледь вловимих, невербальних способів. Іноді єдиного погляду буває досить, щоб передати всю глибину розуміння. Рука, що обіймає плечі людини, яка щойно зазнала життєвої поразки, можуть передавати підтримку й емпатію. Ступінь емпатійної включеності в світ іншої людини може бути різною [2].

Отже, емпатія – це глибоке і безпомилкове сприйняття внутрішнього світу іншої людини, її прихованих емоцій і смислових відтінків, емоційне співзвуччя з її переживаннями, використання всієї глибини розуміння цієї людини не в своїх, а в її інтересах.

Література

1. Андреева Г.М. Социальная психология. Москва: Прогресс. 2010. 238 с.
2. Ансимова Н.П., Тютяева О.В. Особенности эмпатии у старшеклассников. *Ярославский педагогический вестник*. 2012. URL: http://vestnik.yspu.org/releases/pedagoga_i_psichologiy/14_4
3. Басова А. Г. Понятие эмпатии в отечественной и зарубежной психологии. *Молодой ученый*. 2012. №8. С. 254-256.
4. Галузяк В.М. Розвиток емпатії в учнів підліткового віку. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2020. Випуск 62. С. 210-219.
5. Холковська І.Л. Методика виховної роботи. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. 192 с.

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

Станіслав А. В.

**Студент магістратури ННІПППФВК
Науковий керівник – доц. Загородній С. П.**

Визначення змісту, цілей і напрямів стратегії формування правової культури студентів неможливе без осмислення того, що собою являє правова культура, у тому числі, правова культура особистості, які її характеристики і можливі напрями розвитку.

Передусім, уточнимо для цілей цього дослідження самі поняття культури і правової культури.

Культура – це освоєння і застосування людьми наявних результатів творчості, тобто перетворення їх на спосіб організації, здійснення і розвитку людської життєдіяльності. Вона виражена в продуктах матеріальної і духовної праці, у